

PREDAVANJE: GENSKO SPREMENJENI ORGANIZMI IN PREHRANSKA VARNOST SLOVENIJE

Pripravil: g. Anton Komat

Človeštvo se vse bolj utaplja v grozečih vrtincih ekonomske, energetske, prehranske, zdravstvene in klimatske krize. Toda mediji objavljajo zgolj ekonomski aspekt krize in tudi mentalni domet politikov ne seže preko njega. V jedru kriznega dogajanja pa je prehranska kriza sveta, o kateri se ne razpravlja. Zanikanje problema še nikoli ni pripomoglo k rešitvi! Tržna ekonomija je dokončno razgalila našo živalsko odvisnost od hrane in dopustila, da je goli strah pred stradanjem zbežljal. Zavestno je zaostrila naše ponižujoče suženjsko služenje kapitalu in zato razvila dogmo ekonomije pomanjkanja. Zato je naša doba doba lakote, kot je v zgodovini še ni bilo. V času največje tehnološke moči, je stradanje postalo institucija in družbeni status. Ampak revščina in lakota nista le majhna količina dobrin, sta predvsem grozljivi podobi razmerja med ljudmi. Na eni strani lakota, na drugi prenažrtost razvitega sveta. Nizke cene hrane in do vrha napolnjene police megamarketov naj bi bile v razvitem svetu najboljši dokaz, da je s sistemom prehrane vse v najlepšem redu. Ali ste se kdaj vprašali, kako bi se počutili, če bi se police s hrano nenadoma spraznile ali če bi cene hrane poskočile v nebo? Najbrž še ne, ni pa rečeno, da se ne boste s tem že kmalu soočili. Takrat bodo tudi politiki končno spoznali, da je stanje prehranske varnosti sveta kritično področje varnosti vseh ljudi. Problem silno zakomplicira dejstvo, da proizvodnja hrane temelji na ceneni energiji, predvsem na poceni nafti. V letu 1940 smo iz ene kalorije fosilnih goriv pridobili 2,3 kalorije energije v hrani, danes pa porabimo kar 10 kalorij fosilnih goriv za eno samo kalorijo hrane na polici marketa. Lahko rečemo, da z industrijsko hrano žremo nafto in izločamo toplogredne pline. Postavlja pa se še drugo vprašanje, koliko hrane na enoto njivske površine je sploh možno pridelati ob dejstvu, da nam globalno vsakih 10 let propade 7% obdelovalnih površin, pri nas pa vsak dan ena mala kmetija? Kmetije morajo pridelati vse več, da ne propadejo ali pa nenehno povečevati svoje površine. Ker med kmeti velja »popolna konkurenca«, med trgovci pa »popolni« monopol, je jasno, da prehransko verigo obvladujejo trgovci. Dokaz, leta 1950 je bil kmetov delež še 50% končne cene, leta 2000 pa le še 10%. Prehranskemu sistemu, ki ga vodi trgovina, se nabira toliko neplačanih »zunanjih« stroškov, da se bo prej ali slej sesul. Dokler smo v svetu imeli ceneno energijo, obilje vode, ohranjeno rodnost prsti in pestrost tradicionalnih sort kulturnih rastlin je sistem industrijske proizvodnje hrane uspeval. Hrane je bilo dovolj in bila je poceni. Sedaj cene energije naraščajo, vode primanjkuje, prst je izčrpana in stara semena izumirajo. Narava izstavlja entropični račun za vse neplačane eksterne stroške. Globalni prehranski sistem je tako krhek, da je že majhen sunek od zunaj dovolj, da se sistem sesuje. Če prej ne, se bomo morali povrniti na tradicionalno kmetijstvo na »sončni pogon«, ko bodo cene nafte ponorele. Ali bomo imeli dovolj časa za to nujno in usodno tranzicijo za golo preživetje?

Ker smo se naivno odrekli pridelavi in pripravi lastne hrane, smo skrb za hrano predali v roke nekoga drugega, s tem pa velik del upravljanja naših življenj. Varnost živil je šolski primer nesposobnosti in nezanesljivosti odgovornih institucij, zato je neoporečnost hrane danes bolj predmet teorije kakor pa prakse. Za začetek moramo radikalno spremeniti naš pogled na hrano, s tem pa naš odnos do nje. Pri hrani moramo enakovredno upoštevati vse tri njene aspekte: je vir življenja, kulturni fenomen in blago na trgu. S favoriziranjem le ekonomskega aspekta je bil sprožen proces komodifikacije hrane. Pomembna sta postala le dva parametra: velike količine in nizke cene. Biotska kakovost hrane ni več pomembna. Zato vse manj vemo, kaj v resnici jemo. Posledica je seveda uničeno zdravje ljudi in eksplozija degenerativnih bolezni. Glavni delež obolenja prinašajo prav kronična obolenja povezana s hrano. Med deset dejavnikov smrti se uvrščajo štirje glavni morilci, ki tiče skriti v industrijski hrani: srčna obolenja, kap, sladkorna bolezen in rak. Ali ni to previsoka cena poceni hrane! V 60 tih letih je zdravstvo potrošilo okrog 5% narodnega dohodka, danes ta številka presega 15%, s tendenco hitrega naraščanja. Javnega zdravja nikakor ne bomo izboljšali brez odprave zdravstvene katastrofe, ki izvira iz nekalitetne hrane.

Poglejmo si le probleme, ki izvirajo iz množične reje živali. Več kot dve tretjini svetovne proizvodnje žita požrejo domače živali. Kdo torej hrani lakoto? Sodobna krava potrebuje vsaj sedem kg krme, da pridobi kg žive teže – skoraj dvakrat toliko kot prašič in več kot trikrat toliko kot piščanec. Ker je pri kravi veliko večji del trupa neužiten kakor pri manjših živalih, je resnični koeficient še manjši. Za en kg govedine je potrebnih dvajset kg žita (pri kokoših 4,5 kg, pri prašičih 7,3 kg). Torej za vsako tono govedine, dodajmo dvajset ton porabljene krme. Piščanci pretvarjajo žito v meso štirikrat učinkoviteje od krav. Zaradi prehitre rasti piščancev je prekrvavljenost tkiv manjša, zato prihaja do nekroz, razkrajajo se pri živem telesu! Veliko piščancev je tako mesnatih, da pri 5 tednih ne morejo

niti stati, kaj šele hoditi. Četrtnina ima pohabljene noge, veliko jih umre zaradi ustavitve srca. Podobne grozljivke se dogajajo prašičem. En sam ogled industrijske reje živali je dovolj, da postanete zapriseženi vegetarijanec! Obenem so industrijske farme sodobni inkubatorji za vzrejo novih patogenov. Hitrost, s katero se bolezni prenašajo znotraj urbanih okolij in neprimernost zdravstvenega sistema sta najboljši garanciji za izbruh katastrofalne pandemije, ki kot Demoklejev meč visi nad človeštvom. Do nje bo zanesljivo prišlo, ne vemo le, kdaj bo izbruhnila!

Dobro je vedeti, da se je najbolj pocenila hrana z največ kalorijami in da največji profit nosi najbolj predelana hrana, ki se tudi največ oglašuje. Toda najbolj predelana hrana ni živa hrana, je kot mrlič, ki mu na parah polepšajo obraz. Je bolj podobna eksponatom muzeja voščenih lutk, kot pa njihovim živim originalom. Naši predniki so govorili: »Najboljša je tista hrana, ki se najhitreje pokvari.« Danes nas reklame posiljujejo s »trajnim« mlekom«. Kako naj bo materino mleko, ta eliksir življenja sesalcev, ki hrani človeškega novorojenca dokler ne shodi in spregovori, trajno. Še bela barva za zidove ima rok trajanja!

Sodobna povprečna družina naj bi porabila za pripravo kosila pol ure! Cilj industrije pa je skrajšati ta čas na 15 minut. Ponuja se nov rod »prenosnih« prehranskih izdelkov, ki jih lahko použijemo kjerkoli in kadarkoli, brez kakršnihkoli predpriprav. Ali se zavedamo, da je to programirani umor domače kuhinje in konec kulturnih odnosov med ljudmi?

Tisočletja je hrana odražala kulturo človeških skupnosti. Pri resnični hrani okusa ni mogoče ločiti od kraja porekla, in če ljudje želimo ohraniti ta okus, moramo ohraniti tudi deželo, iz katere izvira. Ugotovimo, da moramo storiti kaj za zaščito ekologije kraja, kjer nastaja. To je prava pot k kulturi hranjenja, ne pa komplicirani recepti iz uvoženih pridelkov in sintetičnih dodatkov. Okus in vonj je treba obuditi od mrtvih, s tem pa bomo ob štedilniku in domači mizi obudili tudi razrahljane družinske vezi. Kaj hitro bomo spoznali, kakšne čudežne moči ima doma pripravljena hrana.

Skrajni čas je torej, da modrost prednikov povežemo z novo kulturo preživetja. Da obudimo domače vrtove, rešimo male kmetije in obnovimo lokalne tržnice. Da pridelava in poraba hrane poteka znotraj lokalne skupnosti, torej na kratkih dobavnih poteh med »vilami« in »vilicami«. Spoznati moramo, da je najbolj zdravo živeti z živo hrano, ki raste okrog nas, kajti sezonska hrana je zakon zdravega življenja. Z njo spremljamo letne čase in potujemo skozi presenetljivo pestrost, ki nam jo v vsakem mesecu nudi bogato obložena miza narave. Ne pozabimo, da se je človeška vrsta skozi evolucijo prilagodila cikličnosti letnih časov in lokalnim razmeram preživetja. Hrana je kulturna dobrina in del naše kulturne dediščine, tako kot so to stavbe, stare knjige ali pa ljudsko izročilo, pravljice in pripovedke. Če je priprava hrane obred, postane hrana umetnina, kuhinja pa kreativna delavnica. V takem okolju pridobi hrana magično moč darila! Hrana postane simbol radosti darovanja in magična moč darov se nam kaže z omamnimi vonjem v hiši, ki nam obudi speče čute in čustva. Tako mrzla hiša postane topel dom in njegovi stanovalci družina, ki jih duhovno povezuje skupni obred za mizo. Skupni obroki so temeljni duhovni obred družine. Če se odločimo za spremembe, se moramo zavedati, da bodo te lahko prišle le od ljudi. Krizo je treba sprožiti z uporniškimi dejanji javnega razglaševanja problemov, ki jih nihče ne bo mogel spregledati. Električno in hrano imamo za samoumevne dokler ju ne zmanjka. Mesto, ki bi ostalo brez elektrike in hrane, bi v nekaj tednih postalo podobno taborišču, v katerem je ujetih na tisoče sestradanih in nemočnih beguncev. Nastop nepredvidljive krize bi vodil v dramatično družbeno polomijo. V nekaj dneh bi se trgovine izpraznile, okrepanje bi se moralo varovanje, da bi preprečili ropanje skladišč in kamionov. Vsaka razumna vlada bi se morala začeti pripravljati na najhujše scenarije zdrsa v družbeni kaos, kajti prehranski sistem se že brez nepredvidljivih dogodkov giblje proti zlomu. Z večanjem števila možnih nevarnosti, se večja tudi verjetnost, da bo do ene v resnici prišlo. Zato smo na potezi mi ljudje, za nas gre!

Odločimo se zdaj: »Jaz, kupec bom z izbiro načina prehranjevanja ustavil izvajanje praks, ki škodujejo našemu zdravju, našemu planetu in kakovosti življenja na njem!«

Ko nastane problem, postane najbolj pomembno tisto, česar poprej nismo vedeli, nam tega niso povedali ali pa tega enostavno nismo želeli slišati. V svojih napovedih sicer zadržana in konzervativna FAO napoveduje, da mora biti mednarodna skupnost v letu 2011 pripravljena na hujše pretrese v oskrbi z živilii! V zadnjih šestih mesecih so se cene živil na globalni ravni občutno povečale. Eden od temeljnih razlogov za to so cene sladkorja, ki so najvišje v zadnjih 30 letih. Največje povišanje cen živil so v FAO zabeležili avgusta, ko sta Rusija in Ukrajina zaradi katastrofalne suše prepovedali izvoz žita. Znižanje proizvodnje žita se napoveduje tudi v letu 2011 in to že brez dodatnih tveganj, ki bi jih lahko povzročile naravne ujme. Vedeti moramo, da obstoje še tri globalne žitnice in sicer ZDA, Kanada in Avstralija. Tudi tem trem groze naravne ujme, suše v ZDA in Avstraliji in znižane temperature v Kanadi. Države so letošnji izpad žit pokrile z blagovnih rezerv in tako preprečile špekulacije z njihovimi cenami na blagovnih borzah. Kaj bo drugo leto ne zna napovedati nihče, jasno je le, da cene hrane naraščajo v trendu

skokovite rasti cen nafte, z dveletnim zamikom. Čaka nas torej sila negotova prihodnost, ki zahteva učinkovite odgovore slovenske kmetijske politike.

Skupaj s Finsko smo na zadnjih mestih po površini obdelovalne zemlje na prebivalca v EU, obenem pa imamo v EU eno največjih prodajnih površin na prebivalca. Strahotna asimetrija in nevarno stanje ob dejstvu, da skoraj dve tretjini žitaric, poljščin, sadja in zelenjave uvažamo! Stojimo pred strateškimi odločitvami, ki zadevajo v temelje državne varnosti in zato zahtevajo modre odločitve in hitro ukrepanje. Zagotoviti si moramo kar najvišjo možno stopnjo samooskrbe državljanov. Kar je zavoženo na globalni ravni, bomo sedaj prisiljeni reševati na lokalni ravni! V svetu je že milijarda lačnih in lakota že trka tudi na naša vrata! Ko bo prišlo do problemov globalnega prehranskega sistema, bo doma prepozno za vsakršno ukrepanje.

Anton Komat
svobodni raziskovalec in pisatelj